№ 59 Ապրիլ 9 (21) 1880 Ապրիլ 9 (21) № 59

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի կէս տարվանը 6 ռուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մէջ։

Ոչտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Ռացի կիրակի և տօն օրերից)

Բայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով։

Բայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայոց օրգան.—Ներքին տեսութիւն։ Ներքինների խնդիրը Կերօպայում և Ռուսաստանում, Նամակ Ալաշքերտից։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Ֆորտանա։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Բայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Խնդիրը։

ՀԱՅՈՑ ՕՐԳԱՆ

Ընթերցողը կարդացած կը լինի «Մշակի» մէջ, որ ակադեմիկոս Պրուդնիկով դիտաւորութիւն ունի հրատարակել Մոսկվայում մի ամսագիր և մի լրագիր, որոնք կը պարապեն Արևելքի ուսումնասիրութեամբ։

Ամսագիրը կը հրատարակվի ռուսերէն լեզուով իսկ լրագիրը երեք լեզուներով հայերէն, ռուսերէն և ֆրանսերէն լեզուներով։

Ի հարկէ դա ուրախալի երևույթ է, որ վերջապէս Արևելքը դառնում է ռուս գրականութեան և լրագրութեան ուսումնասիրութեան առարկայ։ Ռուսաստանը շատ քիչ տեղեկութիւն ունի արևելեան ազգերի կեանքի մասին և պ. Պրուդնիկով, ինչպէս երևում է, կամենում է միջոց տալ ռուս հասարակութեանը ծանօթանալ արևելեան ազգերի կեանքի հետ։

Բայց բացի այդ տեսակ ամսագրից և լրագրից, հարկաւոր կը լիներ որ մայրաքաղաքներից մէնի, կամ Մոսկվայի, կամ Ս. Պետերբուրգի հայերը մտածէին վերջապէս հիմնել իրանց օրգան ռուսերէն լեզուով։

«Մշակի» հրատարակման ամբողջ ընթացքի ժամանակ մենք անդադար յայտնում էինք այդ միտքը։ Մենք ընդդէմ էինք Ս. Պետերբուրգի մէջ հայոց լեզուով ամսագիր հրատարակելու մտքին և ընդհակառակն առաջարկում էինք հիմնել մի ռուսերէն լրագիր, կամ ամսագիր, որ դառնար Ռուսաստանի հայերի շահերի օրգան։

Եւ ահա հրէաներն անգամ կարողացան այդ միտքը իրագործել։ Նրանք ունեն Ռուսաստանում երկու լրագիրներ ռուսերէն լեզուով, մէնը «Разсвѣтъ», իսկ միւսը «Русскій Еврей» վերնագրով։ Եւ նրանք համարձակ գրում են իրանց լրագրի ճակատի վրա «Ռուսաստանի հրէաների օրգան»։

Ուրեմն շատ բաներում, մենք հայերս ստիպված ենք այժմ օրինակ վերցնել հրէաներից։

Ս. Պետերբուրգի և Մոսկվայի հայերը բոլոր միջոցներ ունեն իրագործել այդ տեսակ օրգան. ռուս մայրաքաղաքներում կան և ուսումնական հայերը և բազմաթիւ հայ ուսանողներ, որոնք կարող էին աշխատակցել լրագրին և վերջապէս հարուստ հայեր, որոնք նիւթական միջոց կարող էին տալ մի օրինաւոր օրգան հիմնելու և պահպանելու համար։

Եւ մենք հաւատացած ենք որ այդ տեսակ լրագիր շատ բաժանորդներ կունենար։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԽՆԴԻՐԸ ՆԵՐՕՊԱՅՈՒՄ ԵՒ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

II

Պ. Մէչնիկով արտասահմանի մէջ բնակվող երևելիների դրութիւնը նկարագրելուց յետոյ, խօսում է Ռուսաստանի երևելիների մասին։

Մանկավարժութիւնը հետազօտելով ուսումնարանների դրութիւնը այն եզրակացութիւն է հանում, որ նրանցից շատերը գիտութեան պահանջներին չեն համապատասխանում։ Ռուսաստանի ուսումնարաններից շատերը այդ թիւն են պատկանում։ «Педагогическій музей», մեր ամենատաք մանկավարժական թերթը, ասում է հեղինակը, կրթութեան եղանակը չը քննելով, իր առաջին համարներում ընդարձակ յօդուած է նուիրում մեր ուսումնարանների առողջապահական պայմաններին։ Բժիշկ Զուրիօվսկու պաշտօնական քննութիւնների վրա հիմնված, այդ յօդուածը նկարագրում է Պօլցկի գիւղական գիմնազիայի դրութիւնը։

Ուսումնարանի ազդեցութեան մասին երեխաների կազմակերպի վրա սկսին խօսել 30 տարի սրանից առաջ։ Լուսաւորութեան մինիստրութեան թերթը 1869 թուին յայտնել է, որ «Ռուսաստանի մէջ շատ անգամ հասարակութենից գանգատներ են լսվում, թէ երեխաները գիմնազիաներում իրանց այժերին անհամեմատ աշխատանքներով են ծանրաբեռնված և որ այդ գանգատները շատ անգամ իրաւացի են լինում»։ Ուսումնարանական իշխանութիւնը այն ժամանակ աշխատում էր ոչնչացնել այժերին անհամեմատ պարապմունքների վատ ազդեցութիւնը երեխաների առողջութեան վրա։ Առողջութիւնը ամրացնելու համար ամէն տեղ սկսեցին մարմնամարզութիւն դաս տալ, բայց այդ բաւական չէր։ Արտասահմանի մէջ բժիշկների հսկողութիւնը ուսումնարանների առողջապահական պայմանների վրա անհրաժեշտ են համարում։ Ռուսաստանի մէջ բժիշկը ուսումնարանի մէջ օտար անձն է համարվում։ Մինչդեռ նա կարող էր հսկայնել ուսուցչին, որ 10—12 տարեկան երեխային երկար ժամանակ կանգնեցնում է նստած, և նա ծանր կերպով գնաց, նստեց իր համար պատրաստած օթոցի վրա։

—Ո՞ւր է վարպետ Պետրոսը, չէ՞ երևում, հարցրեց էֆէնդին իր չուրջը նայելով,—ես նրան տեսնել էի ուզում, ես նրա հետ շատ հարկաւոր գործ ունէի։

Դրացի Օհան պատասխանեց, թէ վարպետը դընացել է մերձակայ գիւղը բանելու համար։

—Ափսոս, չատ ափսոս, որ տեսնել չը կարողացայ. ես նրա հետ հարկաւոր գործ ունէի, կրկնեց էֆէնդին, և սկսեց բացատրել, թէ Թագաւորական զորքերին պայար տեղափոխելու համար իրան պէտք են շատ սայլեր, և ցանկանում է վարձել մի մշական հիւսն, որ ճանապարհների վրա սայլերը վերսավելիս, նորոգէր նրանց, և վարպետ Պետրոսից աւելի յարմար մարդ չէ գտնում, և կամենում է նրան սմի լաւութիւն անել, որ նա չանվէր այդ գործից, և մի քանի ամիսների համար արուսնակ պարապմունք ունենար։

Թէև էֆէնդին առաջուց գիտէր, որ վարպետը տանը չէ, թէև նրան ամենեին վարպետ հարկաւոր չէր, որովհետև զորքերին պայար տեղափոխելու համար նա գիւղացիների սայլերը և անասուններն էլ գործ ածում, բոլորովին ձրի, առանց մի փարայ վճարելու, և եթէ մի սայլ վճարվում էր, իրանք տէրերն էին չնչել տալիս,—բայց էֆէնդին այս խօսքերը ասելու մէջ մի առանձին նպատակ ունէր։ Աղքատ արհեստաւորի կինը, Սուսանը, լսելով էֆէնդու խոսքումները, ուրախացաւ, մտածեց, թէ այդ հիւրից մեծ չաներ կարող են ստանալ, թէև նրա ինքնակոչ հիւր լինելը սկզբում այնքան ծանր և անախորժ երևեցաւ իրան։ Պէտք էր մի յոյսով քաղցրացնել միամիտ տանտիկնոջ սիրտը,—այդ էր հարկաւոր էֆէնդուն։

Էֆէնդին միայն նստած էր։ Դրացի Օհան գնացել վրա սպասում էր, որ նրանից թոյլատրութիւն ստանայ, որ ինչն էլ նստէ։ Այդ չորքը ստացաւ

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱՆՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

Իբ.

Ամենամեծ մարդկին անգամ ունենում են խոշոր թուլութիւններ։ Թօմաս էֆէնդին թէև մեծ մարդերի կարգին չէր պատկանում, բայց Արարատի գաւառում հսկայ էր համարվում։ Առիւծ չէ գտնված տեղում ագուէան էլ խոշոր գազան է։ Այդ մարդն էլ, որքան գործունեայ, որքան ճարպիկ էր, գարձեալ ունէր իր փոքրիկ թուլութիւնները։ Ամբողջ ցերեկը անկացնելով իր պաշտօնին վերաբերեալ աշխատութիւնների, գիւղերները շատ անգամ ըանացնում էր նա զանազան տեսակ անարդարական քէֆերով, և թոյլը պաշտօնատարների մոլութիւններին հետևելով, արաղ էր խմում, աղջիկներ ու տղաներ էր պար ածում, և իրան շրջապատում էր զանազան տեսակ ալաչիներով (երաժիշտ)։ Ամեն մի գիւղ մտնելիս, ամեն մի գիւղացու խրճիթի դռները բաց էին նրա առջև։ Ով կարող էր չընդունել այդ բարձրաստիճան հիւրին (Ղազիալաանին, գիւղացին պատիւ էր համարում իրան, երբ Թօմաս էֆէնդին տար կը կոխէր նրա չէզքի վրա, թէև նրանից չէր շ՚ավում, ուստեցնում էր, խմեցնում էր,—բայց այդ էլ բաւական էր, որ Թօմաս էֆէնդին կը սկսէր ամուսնական գարի ալչվով նայել իր հիւրասիրողի վրա։

Մի երեկոյ գիւղիր մի աղքատ գիւղացու տանը լուր տուեց, թէ էֆէնդին պէտք է հիւր լինի։ Տան տէրը մի քանի գիւղերի միակ արհեստաւորն էր, չինում էր երկրագործական անօթներ, նորոգում էր վնասված գումաններ, արօրներ, սայլաներ և այլն։ Նա բան մնծի մասին իր տանը չէր գանվում, որովհետև ման էր գալիս գիւղից գիւղ և իր համար գործ էր պտռում։ Այս երեկոյ նոյնպէս տանը չէր։ Արհեստաւորի կինը պատասխանեց զրզիրին, թէ մարդս տանը չէ, ինչպէս կարող ես ընդունել էֆէնդուն։

—Մարդդ տանը չէ, տունը իսօ իր տեղն է, ասաց զրզիրը կոչտ կերպով։

Այդ զրզիրը կոչվածներն էլ մի առանձին պաշտօն են խեղդ գիւղացու համար։ Դրանք պաշտօնական անձնիրների որսորդական շներն են. սաստիկ հոտառութիւն ունեն, և խիստ վարժված են, թէ տեսնելով ինչ ճանապարհներով պէտք էր հետամուտ լինել որսին....

Արհեստաւորի կինը չուրտան մնաց և խօսք չը դտաւ պատասխանելու զրզիրին։

Զրզիրը իր հրամանը կատարած համարելով, հեռացաւ, ասելացնելով.

—Էֆէնդին կը գայ, երբ հրազները կը վառվին։

Խեղճ կինը մի քանի բոպէ, որպէս քարացած, կանգնել էր իր խրճիթի դռանը, և չը գիտէր, թէ ինչ պէտք էր անել։ Նրա տղամարդը տանը չէր, նրան անվայել էր մի օտար և անծանօթ հիւր ընդունել իր մօտ։ Նա մտաբ իր դրացի Օհան խրճիթին և խնդրեց նրան, ասելով.

—Եղբայր Օհօ, զրզիրը լուր տուեց, թէ էֆէնդին այս գիշեր մեզ մօտ պիտի լինի. մարդս տանը չէ, իր Ատուծոյ, եկէք և կատավարեցէք նրան։

—Այս ինչ բան է, պատասխանեց Օհան բարկանալով,—այս գիշերում էլ ուրիշ տուն չը կայ։

—Ցնծ իմանում, ասաց կինը վշտացած ձայնով,—զրզիրը այսպէս պատուիրեց։

Դրացի Օհան խոստացաւ, որ ինքը կընդունէ հիւրին և կնոջը մենակ չը թողնի։

Թօմաս էֆէնդին այնքան ծանօթ էր այս գաւառի հետ, որ ամէն մի գիւղ մտնելիս, չատ լաւ ընտրութիւն անել գիտէր իշխանների մէջ, թէ որ տունը աւելի յարմար էր գիշերելու համար, նրա ճաշակը այդ մասին բաւական զարգացած էր։ Գիւղաւոր պայմանները, որ համապատասխանում էին նրա պահանջներին, դրանք էին, որ տան տէրը աղքատ և փոքր ինչ յիմար լինէր, և եթէ յիմար չէր, պէտք է գտնէ խելոք հետ սէր ունենար (երկու յատկութիւններ, որ շատ չեն զանազանվում միմեանցից) և ամենագլխաւորն այն էր, որ պէտք է տան մէջ գտնվեր մի գեղեցիկ կանայի դէմք, որի վրա նայելը զուարճութիւն պատճառէր նրան։

Բայց այս գիշեր ընտրած իշխանը մասամբ չէր համապատասխանում էֆէնդու պահանջներին. տան տղամարդը, վարպետ Պետրոսը, մի համեստ և աչխատասէր արհեստաւոր էր, ոչ յիմար էր և ոչ խելոք հետ սէր ունէր։ Այսուամենայնիւ, էֆէնդին չէր սխալված իր ընտրութեան մէջ, որովհետև տղամարդը տանը չէր, կինը վատ չէր դէմքով, իսկ նրա հասած քոյրը իր գեղեցկութիւնով գիւղի մէջ առաջին աղջիկն էր համարվում։

Գիւղի խրճիթների մէջ ճրագները վառվեցան։ Արհեստաւորի կինը, Սուսանը, թոնրի վրա կերակուր էր պատրաստում։ Արհեստաւորի քոյրը, մանկահասակ Վառվառէն, իւղի մէջ հաւեր էր տապակում։ Դրացի Օհան զանազան կարգադրութիւններ էր անում, որ ոչինչ պակաս չը լինի և ամեներ էր անում, որ ոչինչ պակաս չը լինի և ամեներ բան վայելուչ լինի պատուելի հիւրին ընդունելու համար։ Բոլորը պատրաստ էր, երբ յայտնվեցաւ էֆէնդին զրզիրի առաջնորդութեամբ։ Զարմիկներ այս գիշեր նա իր հետ չէր վեր առել, նրանց մի ուրիշ տեղ հիւր էր տուել։

Դրացի Օհան ընդունեց էֆէնդուն ամենայն խոնարհութեամբ, և նա ծանր կերպով գնաց, նստեց իր համար պատրաստած օթոցի վրա։

—Ո՞ւր է վարպետ Պետրոսը, չէ՞ երևում, հարցրեց էֆէնդին իր չուրջը նայելով,—ես նրան տեսնել էի ուզում, ես նրա հետ շատ հարկաւոր գործ ունէի։

Դրացի Օհան պատասխանեց, թէ վարպետը դընացել է մերձակայ գիւղը բանելու համար։

—Ափսոս, չատ ափսոս, որ տեսնել չը կարողացայ. ես նրա հետ հարկաւոր գործ ունէի, կրկնեց էֆէնդին, և սկսեց բացատրել, թէ Թագաւորական զորքերին պայար տեղափոխելու համար իրան պէտք են շատ սայլեր, և ցանկանում է վարձել մի մշական հիւսն, որ ճանապարհների վրա սայլերը վնասվելիս, նորոգէր նրանց, և վարպետ Պետրոսից աւելի յարմար մարդ չէ գտնում, և կամենում է նրան սմի լաւութիւն անել, որ նա չանվէր այդ գործից, և մի քանի ամիսների համար արուսնակ պարապմունք ունենար։

Թէև էֆէնդին առաջուց գիտէր, որ վարպետը տանը չէ, թէև նրան ամենեին վարպետ հարկաւոր չէր, որովհետև զորքերին պայար տեղափոխելու համար նա գիւղացիների սայլերը և անասուններն էլ գործ ածում, բոլորովին ձրի, առանց մի փարայ էր գործ ածում, բոլորովին ձրի, առանց մի փարայ վճարելու, և եթէ մի սայլ վճարվում էր, իրանք տէրերն էին չնչել տալիս,—բայց էֆէնդին այս խօսքերը ասելու մէջ մի առանձին նպատակ ունէր։ Աղքատ արհեստաւորի կինը, Սուսանը, լսելով էֆէնդու խոստումները, ուրախացաւ, մտածեց, թէ այդ հիւրից մեծ չաներ կարող են ստանալ, թէև նրա ինքնակոչ հիւր լինելը սկզբում այնքան ծանր և անախորժ երևեցաւ իրան։ Պէտք էր մի յոյսով քաղցրացնել միամիտ տանտիկնոջ սիրտը,—այդ էր հարկաւոր էֆէնդուն։

Էֆէնդին միայն նստած էր։ Դրացի Օհան գնացել վրա սպասում էր, որ նրանից թոյլատրութիւն ստանայ, որ ինչն էլ նստէ։ Այդ չորքը ստացաւ